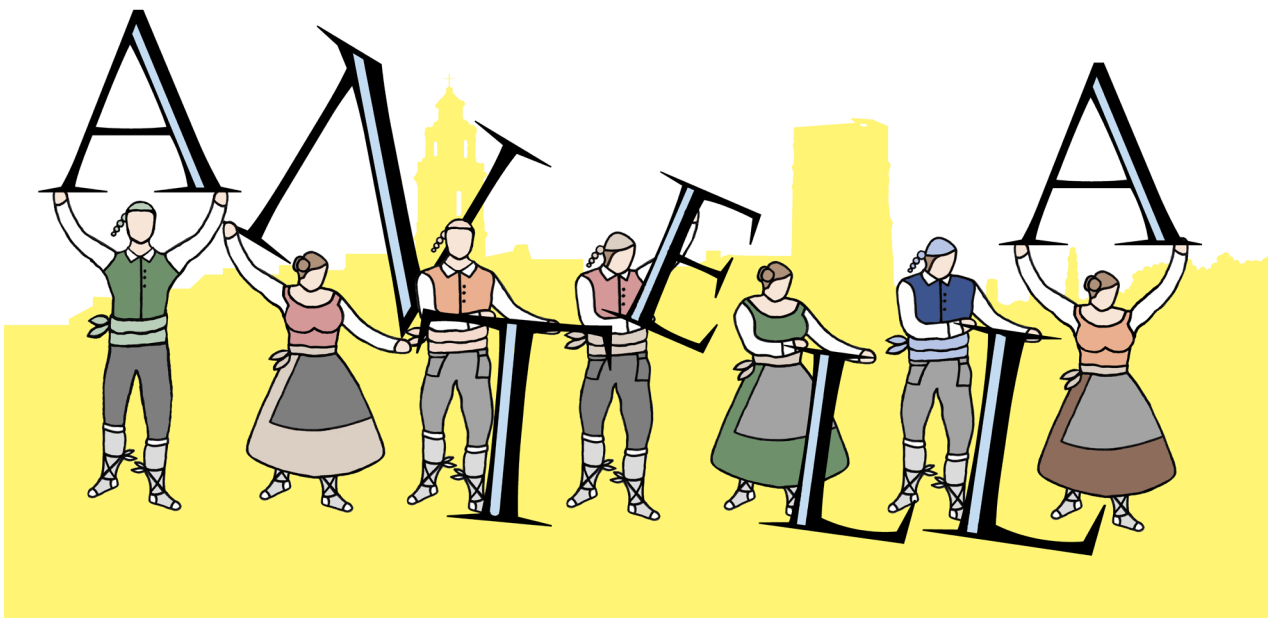

ANTELLA, UN TOPÒNIM MEDIEVAL

JOAN J. CONEJERO NOGUERA

A la façana de l'antiga Casa de Comportes, on comença la Séquia Reial del Xúquer, figurava inscrit en pedra el lema següent (hui hi trobem una rèplica):

*Real Acequia
Le debo mi principio al Rey Don Jaime,
Al justo Don Martín, mi privilegio.
Y la gloria de verme concluida,
Al monarca mayor Carlos Tercero.*

Que el text estiga escrit en castellà no ens ha de distraure. Centrem-nos en el subjecte del lema, el rei En Jaume, fill de Maria de Montpeller, rei d'Aragó, Mallorca, València,

comte de Barcelona, comte d'Urgell, i senyor de Montpeller. Per què a Antella?

Per què *Antella*?

Els treballs que ens han precedit han anat descartant les improbables formes preromana, mossàrab o àrab, per no estar documentades. El llatí oral -desaparegut feia segles a la Ribera del Xúquer- va retornar en arribar els conqueridors el segle XIII amb les variants neollatines occitanes, catalanes i aragoneses; descartada la forma aragonesa per absència de documents, tot seguint la reflexió de l'insigne humanista italià Umberto Eco:

“Cuando se reconoce que existen relaciones orgánicas entre una determinada lengua y un modo de pensar, estas relaciones imponen condicionamientos recíprocos que no son solamente sincrónicos (relación entre lengua y pensamiento en una época determinada), sino también diacrónicos (relación de una determinada lengua consigo misma a lo largo del tiempo). Tanto el modo de pensar, como el modo de hablar son el producto de un crecimiento histórico.” (ECO, 2015: 99-100)

haurem de cercar, doncs, l'ètim del nostre topònim en les variants catalana i occitana.

12.1. Antella

Seguint el concepte d'*universal diacrònic* proposat per Joan Martí i Castell (MARTÍ: 2001), segons el qual les llengües abans de quedar fixades en l'escriptura passen per una fase d'incertesa, amb diversitat de variants possibles, propose l'anàlisi del rastre d'aquelles formes llegades pels documents per comprendre l'origen i posterior evolució del nostre topònim. Per tant, la primera forma registrada al *Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina (1269-1290)* “antella” correspon a un adverb de lloc. Isomorfismes a banda, cal reflexionar sobre la més que probable relació entre la forma llatina (*davant de, prop de*) i el nostre topònim, situat al cap de la construcció hidràulica que deriva l'aigua del riu (TORRÓ, 2009). Semblança que jugarà un paper determinant

En el primer document on apareix el nostre topònim recordem que ho fa acompanyat de la vila de Sumacàrcer, de l'any 1.347. A propòsit de la relació entre tots dos llocs és interessant recordar que a Antella es conta la llegenda -que recull Joan F. Herrero en el seu relat *CILIM, el sarraí d'Antella (que o què!)*- que el pou que hi ha (hui segellat) al bell mig de la plaça Major, davant de la Torre d'Antella, es comunica de manera “secretada” amb el Castell de Sumacàrcer, situat a tres quilòmetres al nord, a l'altra banda del riu Xúquer. El relat que ens recorda altres llegendes medievals com la del Gorg Negre i l'Argemir de Penyacans. Antella es troba just on acaba la Gola del riu Xúquer, que comença a l'Antoleja de Tous conforma les primeres algoleges a Sumacàrcer i finalitza a Antella, on el segle XIII es va construir el primer *dantell* o

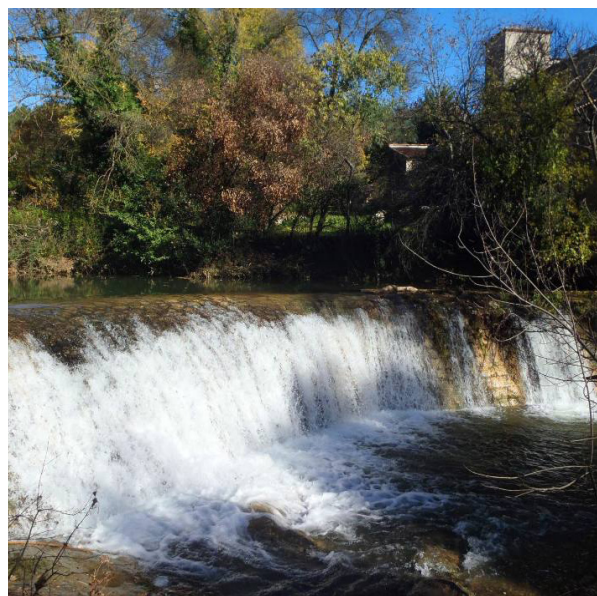
assut. Els Mestres d'Obra usaven paraules com “antella”, “Antilló”, “Andarella” o “Andilla”, mots que relacionarien amb “dantell” (forma occitana documentada en el segle XI) i els orònims “antoleja” i “algoleja”, un camp semàntic que ben bé pot donar “Antella”, el nou topònim.

12.2. Antes

Segons Joan Coromines (COROMINES: 2021) tenim la forma ANTA, ANTAE en llatí, ‘els suports longitudinals de les portes’; i en el *Diccionari Català Valencià Balear* trobem les següents formes registrades:

ANDES. f. pl. 1. Llitera de diverses formes amb dues barres horitzontals per sostenir-la i dur-la dos o quatre homes. (...) 3. Aparell format de dues barres llargues paral·leles unides per quatre barres curtes i amb cordes entravessades, que es posa damunt el bast d'una bístia i serveix per transportar. Etimologia: AMITES, ‘barres’, ‘estaca’.

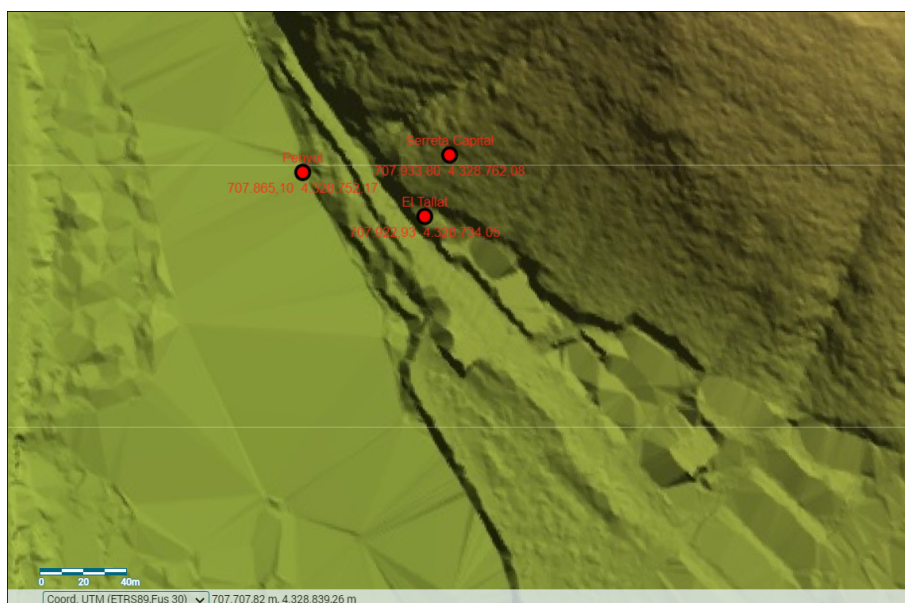
ANDÀ. m. 1. barrera de quatre o cinc metres de llarg, formada per barreres horitzontals unides per barreres verticals, i que, posada al costat d'altres barreres semblants, serveix per formar la pleta. 2. Tancat transportable, format per barreres juxtaposades, dins el qual tanquen el bestiar de llana en la nit perquè afeme la terra. Etimologia problemàtica.

Assut ('barrage' en francès) amb molí_riu Mosson, afluent del Lez_(Montpeller)

Serreta Capital Penyot Estret (Tallat, antiga cantera)

Canteres a l'Estret d'Antella

ANDANA. f. 1. Sèrie de coses en sentit horitzontal. (...) 3. Filera de taules o d'altres peces anàlogues de construcció. Etimologia problemàtica. Segons Coromines, de l'italià *andana*.

Segons Tomàs Peris, el terme s'emprava amb dues accepcions: a) en vessants muntanyenques, feia referència a les llenques de terreny, molt allargassades, que seguien les corbes del nivell i formaven graderies o escalons. b) En

zones marjalenques planes designava el tipus de canal de drenatge més menut que desembocava en filloles que duïen l'aigua que s'escolava a la séquia comuna (PERIS, 2020). Podria donar el plural diminutiu: *andanella*, **andanelles* i per afèresi **andelles* o **andella* que evolucionaria per ensordiment a *antella*?

El vocable *andarivell* està relacionat amb la nàutica: cap de corda que passa per un botó fix i serveix per hissar qualche cosa. Sinònim de corriola. Etimologia: de l'italià *andrivello*

‘corda per alçar pesos’. Entre nosaltres tenim la séquia *Andarella* i les seues variants.

A propòsit de les evolucions dels vocables, trobem algunes formes que escapen a una interpretació a simple vista lògica.

També hi ha el mot *antelis* recollit en el diccionari de Pere Labèrnia Esteller (1839 – 1840), la font del mot, però, la desconeixem.

12.3. *Altell*

El professor Emili Casanova consigna que el topònim *Antella* apareix documentat per

Mina Sèquia Particular Barranc de les Coves

primera vegada en el segle XIV i ens recorda que Joan Coromines proposa que derivaria de la forma llatina adés exposada *ANTAE* > *antes*. Per la seua part, Casanova proposa *Altell* > **Antell* > *Antella*, com el lloc on es troba el ‘gran altell’ o ‘gran trestallador’ de la Séquia Reial del Xúquer, que primer seria una partida de Xarquia i efectuat el canvi de població el topònim *Altell* reemplaçaria l’anterior. Però, reconeix, ens manca trobar el document definitiu. *Axarquia* o *Xarquia* en àrab significa el ‘llevant’, en el nostre cas amb el sentit de ‘llevant de Sumacàrcer’. En les seues conclusions finals, Emili Casanova diu que cal tindre en compte que:

“En onomàstica no és necessari arribar sempre a l’etimologia remota, és suficient conèixer l’etimologia i la motivació concreta de cada nom o topònim. Possiblement la voluntat fèrria de Coromines o de Sanchis Guarner per trobar les etimologies feren que buscant els orígens remots de vegades no trobaren l’etim més pròxim.” (CASANOVA, 2004).

12.4. *Dantell*

Per últim, hi ha la forma documentada, consignada per Joan Coromines, tant en castellà *Antell Mayor*-forma recollida per Tomàs Peris en la seua Enciclopèdia sobre el regadiu valencià- (PERIS: 2020) com en valencià “*Séquia de l’Antell*”. A la part alta de la Vall de Càrcer comença la Séquia Reial del Xúquer ara fa més de 750 anys, al lloc en què el rei En Jaume I va manar construir el primer ‘dantell’ o ‘dentell’ un embarrerat per desviar les aigües del riu Xúquer i conduir-les als horts d’Alzira. El DCVB proposa les següents variants fonètiques: “dantell” (oriental i balear); “dentell” (occidental i valencià). El dantell, en occità *dentelh*, és un conjunt de dents que serveixen per tallar la força del corrent d’aigua tot deixant-la passar.

En entrar a València Jaume I sabia de la riquesa que el Rec Comtal proporcionava a la urbs de Barcelona. La construcció d’aquest Rec (no pas *séquia*) es remunta al segle X, probablement manat pel comte de Barcelona Mir I per a potenciar la indústria que es començava a establir als voltants de la ciutat comtal. El rec tenia un recorregut superior als dotze quilòmetres. Naixia a una resclosa (no pas *assut*) a prop de Montcada i desembocava

a l'actual port de Barcelona, prop del Pla del Palau. L'estructura hidràulica medieval, un dels principals abastidors per regar i moure els molins fariners construïts al llarg del seu traçat, va perdurar fins el segle XIX.

En el recent article “*Aquells cognoms occitans tan nostrats*” publicat per la revista *El Temps* (abril 2023) (TENA: 2023) Emili Casanova confirma que trobem molts cognoms occitans entre els valencians, i Josep Saborit n'explica les diverses causes, sobre les quals destaca la llengua compartida, (el català i l'occità són variants llatines). Una relació que ha deixat petjada en la toponomàstica tot i que no és gens fàcil seguir -la, puix que la semblança lingüística i altres causes socials fan difícil establir una línia diferenciadora. Malgrat tot, tenim constància de senyors de la guerra occitans en 1.148 en la presa de Tortosa. Jaume I va ser Senyor de Montpeller, e Carladès i la baronia d'Omeladès. No seria fins 1.346, quan Jaume III de Mallorca cedeix tots els dominis, que Occitània no seria posseïda íntegrament per la Corona de França. Segons el mateix Enric Guinot, amb totes les prevencions, consigna que entre el 2 i el 4% dels repobladors del Regne de València en provenien.

Una altra dada ben significativa és que trobem molts i bons constructors entre els occitans, que aportaven els coneixements i les tècniques del nord d'Europa (TENA, 2023). I no oblidem que tota la poesia cortesana es va escriure a casa nostra en provençal des del segle XII fins ben entrada la XV centúria, quan en finir la nissaga dels Comtes de Barcelona els valencians Jordi de Sant Jordi i Ausiàs Marc empenyeren el camí vers la poètica escrita en català.

Del nord dels Pirineus prové *dentelhar*, verb occità que prové del llatí vulgar **dentellus*, forma de la de la qual deriva el substantiu que trobem documentat en el segle XII *dentelh*, del qual deriva la forma *dentilhon*. En alguns pobles valencians *dentell* és el ‘marc del trestallador’ (*trestallador* > ‘estellador’ [esteʎaðóɾ] m. AGR. Post que es posa com a comporta per a tancar i obrir el pas a l'aigua dins d'una séquia o canal). En occità antic, *dentelh* o *dintelh* (en francès ‘créneau’) té el significat de: [espillera, tronera; merlet] (*Petit Dictionari provençal-francés*, d'Émil Levi). El mateix Levi la troba en un document bearnès: “*acabar la tor deu molí, lo taluu e lo muret e dellths deu pee deu taluu*”; i en

Dantell o Dentell

la “*Cançó de la Crosada*” albigesa escrita en el primer quart del XIII.

El DCVB ens dona la següent definició: DENTELL. m. 1. ant. Merlet; cast. *almena*. “*Començà de tirar lo fenèvol al altre dia, e tolch dels denteyls de la torre de tres tro a quatre*”, Jaume I, Cròn. 203.// 2. Cadascun dels sortints rectangulars posat en sèrie per formar un ornament a manera de dents, com és ara el de certes cornises clàssiques; cast. *dentelo*. Fon.: *dantél* (or., bal.); *dentél* (occ., val.). Etim.: del llatí DENTĪCŪLU, ‘denteta’.

Dentell és un mot usat a la veïna comarca de la Costera (a La Llosa de Ranes) per denominar un partididor. A la seua *Enciclopèdia* precisament, posa com a exemple de DAU una fotografia de la “sèquia de la Llosa” (PERIS, 2020: 238). Les definicions que dona de “*dantell*” i de “*dau*” són sinònimes. Els *daus* són els elements fixes que serveixen per subjectar les parts mòbils (posts) de la parada. Així, els daus o dentells més les posts configuren el DANTELL o DENTELL, fet que explicaria la confusió entre *merlets* i *dantells* i perquè la primera, present a moltes construccions militars, acabaria per arraconar la segona, que sols perviu a hores d’ara a l’*humil* món del regadiu.

Segons l’article publicat a la revista d’*Amics de la Costera* sobre el lèxic de les sèquies “*El lèxic del reg a la Vega de Xàtiva (La Costera)*”, de F. Ll. Esteve (ESTEVE: 1989) en les observacions que fa del sistema de reg, quan defineix el *dentell* com una *parada*, l’única diferència entre els *dentells majors* i *secundaris* és la seua ubicació, atès que la seua morfologia és la mateixa: una successió alterna de daus i obertures, disposició que recorda el serrell dels teixits o els merlets dels castells. Per tant, la seua importància radica en el lloc on es troba. Si és al cap esdevé el *dentell major* i si és dins del curs de la sèquia, canal o reg és un *partidor*.

Amb el temps, els dentells evolucionaren al sistema de comportes alçades de manera mecànica. A la Casa de Comportes del segle XVIII hom podia alçar i baixar els portells mitjançant un sistema de cadenes. Llavors, en entrar en desús el sistema dentat, el *dentell* es va confondre amb la *fesa*, portell tancat entre les *antes* o *antelles* de pedra que servien per contindre l’element mòbil de fusta. El mot

antella se salvaria gràcies a haver quedat fixat en la toponímia popular.

En el seu mapa de 1.765 Juan de Roxas confon la fesa d’Alcosser amb el Dantell Major d’Alzira. Aquest suposat primer dantell és la Fesa d’Algoleges, que ha passat a *Argoleches* i les seues variants (*arboleja*, *arbolejeta*, etc.) Sinonímia que podem comprovar en consultar el *Catálogo del Archivo de la Acequia Real del Júcar* a l’entrada número 961:

961-. 1725, marzo, 8. Alzira. Reclamación hecha por Tomás Miñana, en representación de la Villa de Alzira, para que se suministre la dotación de agua que corresponde a las fesas de Alasquer y Dantel Mayor. A.A.R.J. caja 92. N.º. [Olim. Leg. 62] 27 fol. P. E.C.B.

Cal reconèixer que amb les contínues transformacions tecnològiques el lèxic es veu forçat a evolucionar. Les novetats del segle XXI necessiten noms nous: *degoteig*, *reg per aspersion*, *electro-vàlvula*, *solenoid*, *mànega plàstica*, *cinta de reg*, *opendrip* (anglicisme, un tipus de motor per al reg per degoteig), etc. Així, un veí del poble d’Antella major de 90 anys en ple ús de les seues facultats em comunica que mai no ha escotat la paraula *dentell* o *dantell*, que la paraula *roll* li recorda *broll* (‘naixement d’aigua’), defineix perfectament què és una *fesa*. Sobre la *fesa*-element rectangular, bastant alt, poc ample (‘obertura estreta’) i corrible- en la documentació trobem que s’emprava de vegades com a sinònim de *boquera*, *dentell* o *portell*, també se les denominava *argamassa*, atès que el perímetre de l’obertura era de material petri. En altres paraules, la fesa està encaixonada entre les *antes*.

L’evolució i transformació dels mitjans fa que els mecanismes pretèrits caiguen en l’oblit o siguin transformats. És un constant universal. Per exemple, a l’Arxiu de la Sèquia Reial del Xúquer (els números corresponen al registre) trobem *Algoleja* sota les formes següents: “*Argoleches*”, “*Argaleches*”, “*Algoleyes*” o “*Albolejas*”; hom confon *Antella* amb *Angella* (“*Acequieta de Angella*”, núm. 39) i fa sinònim *fesa* de *sèquia*: “*Fesa o sèquia de Capdella*”, núm. 593); la forma *dentell* apareix escrita sota les següents formes: “*Dantel mayor*” núm. 961 i “*Dantell*” núm. 1854).

A propòsit del document definitiu que ens manca, Joan Coromines aporta el testimoni

sobre el parònim “*Antell*” en el capítol “4. *Respostes*” sobre els homònims i parònims, en la segona entrada de l'article del mestre Joan Corominas sobre el topònim *Antella*:

“2) *L'Antell* o *Séquia de l'Antell*, a Alberic (XXXI, 117.15). Alberic és un dels pobles de l'expressada comunitat de regants de la séquia d'Antella (en tercer lloc en la llista que en dona SSiv., l. c.): pot ser, doncs, simplement un al·lòtrop del mateix nom *Antella*, amb la pron. morisca -*ä* per -*a*, característica de l'àr. vg. valencià, i -*e* eliminada per catalanitzar.” (COROMINES, 2021)

Ara bé, en confondre l'ordre dels factors, prendre la causa (*Dantell*) per la conseqüència (*Antell*), a la recerca de velles essències inexistents, el mestre va obviar la realitat circumstancial, cosa que fan els diccionaris normatius a hores d'ara com hem pogut observar en el recull de definicions sobre el mot *dentell*. Tots fan referència a la terminologia militar, arquitectònica o constructiva dels temples, però cap recull la terminologia més humil -però més important per a la supervivència- de *dantell* com a sinònim de ‘portell’, ‘parada’, ‘partidor’ o ‘principal’. El merlet té forma de dent, el *dentell* també. De fet, quan la gent forastera contempla la Casa de les Comportes de l'Assut d'Antella en diu *castell* pels merlets que la coronen.

Per la seua banda, Tomàs Peris dona la següent definició de *dentell*:

“Aquest terme s'emprava amb dues accepcions principals: **a)** Un tipus de presa d'aigua (algunes sempre obertes -*corrible*-, però la majoria dotades amb comporta), que s'ubicava a una certa altura en un marge del caixer per a distribuir el cabal de manera proporcional a canals secundaris importants, que irrigaven una part considerable del territori beneficiat pel sistema hidràulic (també acomplien la funció de protegir els caixers de la séquia mare, evitant que circulara un cabal excessiu que poguera provocar trencs de consideració, d'ací que algunes es completaren amb un sobreeixidor anomenat límit). A mesura que el balanç entre dotació hídrica i demanda de cabal s'anà fent cada vegada més ajustat, moltes preses d'aigua corribles arcaïques -com els rolls i els

abellons- s'anaren reemplaçant per dentells amb una secció -*llum*- proporcionada amb la superfície que havien d'irrigar. **b)** Una modalitat de comporta rectangular bastant més menuda i que sols s'obria quan es volia donar pas a l'aigua per regar cada camp (equival al terme *a paleta*). En tots els casos, la denominació derivava de la similitud en la forma rectangular-vertical que comparteixen (sic). En la comarca de la Safor, els diversos passos en forma de dentell que formaven una bancada per a distribuir aigua s'anomenaven *portes*. En la séquia Escalona, en el pas d'una almenara també se li aplicava la denominació de *dentell*. Altra grafia *dantell* (castellà *diente*).” (PERIS, 2020: 238)

Aporta referències trobades a les diverses sèquies: Séquia Reial d'Alzira (s. XIII-XIX): “*dantell*”, “*los dentells*”; Séquia Comuna de l'Ènova (s. XV): “*dentells*”; Safor (s. XVI): “*los denteles*”; Safor (s. XVI): “*dentell*”; Séquia Reial d'Alzira (s. XVI): “*las fesas o dentells*”; Carcaixent (s. XVII): “*los dentells o almenares*”; Séquia Reial d'Alzira (s. XVIII): “*fesas o dentells*”; Séquia d'Escalona (s. XVIII): “*brancas o denteles*”. A més a més també aporta els següents textos als peus d'imatge:

1. *Dantell mayor de Alzira, a prop d'Alcosser*. (Tomàs Peris, escriu: *dentell Major d'Alzira*) (Ibíd.: pàg. 239)
2. “*Dantell, es lo mismo que Fesa...*” (1.765) (Ibíd.: 240) Text comentat.
3. *Brazal del Dantell, al parcel·lari de Pérez Rozas (1879)* (Tomàs Peris escriu: *Braçal del Dentell*) (Ibíd.: 240)
4. *Fesa del Dantell mayor (1874)* (Tomàs Peris escriu: *Antic dantell Major*; i dona la següent explicació: “*Antic dantell Major de la séquia Reial del Xúquer, transformat en una fesa coberta amb caseta amb motiu de l'ampliació efectuada durant les darreres dècades del segle XVIII. En l'anivellació de la séquia mare efectuada l'any 1847 es retolà com 'Fesa del Antell Mayor', reflectint l'opacitat aquest terme arcaic havia assolit per eixes dates. ASRX, Plànols 1-1.*” (Ibíd.: 240)

La qüestió queda surant en l'aire: *dantell* dona *antella* o és *antella* la que dona *antell*?

Al segle XIII la gran majoria dels pobladors de la zona eren arabòfons, els treballadors que farien possible l'empresa, mentre que els seus nous mestres, parlaven diferents evolucions del llatí (aragonès, català i occità, i molt probablement també italià). En àrab *assut* -un vocable completament integrat en el nostre valencià- és un obstacle que serveix per regular el corrent d'aigua que ha de continuar a fluir. Igual com el *dantell* -inclús els merlets alternen entre el buit i la construcció-, és un obstacle que serveix per conduir l'aigua «cavallera» o cabal d'aigua que flueix lliurement, de manera guiada. En altres paraules, dantell és sinònim d'assut. Així doncs, sota la protecció de la Torre, els Mestres d'Obra parlaven del Dantell Major mentre que els obrers en deien l'Assut, el més gran que mai no haurien construït. Quan el Dantell Major va estar acabat i al voltant de la Torre començà a aparèixer una vila per cuidar de l'obra i aprofitar els seus beneficis (el regadiu), calia un topònim: "dantell" era massa genèric, "assut" era àrab. Llavors, els nous pobladors van emprar el sistema lingüístic dominant a la zona -que no pas el majoritari-, el sistema lingüístic català, que es va fer seu l'occitanisme i el va convertir en un topònim valencià de nou encuny: la vila on hi ha l'assut del dantell, Antella, ara sí, un al·lòtrop de l'occità Dantell.

Ara bé, com expliquem el pas de "dantell" amb *d*- a "antell" sense la *d*- entre els anys 1.315 recordem que un document d'aquell any encara parla en aquests termes sobre l'actual assut de la Séquia Reial: "*açuto Cequie Nove dicte ville*", (l'assut de la Séquia Nova d'Alzira) i el 1.347?

Com hem pogut comprovar, tant Joan Coromines com Tomàs Peris donen testimonis de la forma *Antell*; Tomàs Peris, a més a més, consigna *alter* però no la forma *altell*, vocable que Coromines tampoc no consigna. Per la seua part, Emili Casanova proposa *altell* com a probable derivació popular de la forma *alter*. Pel que fa a la pèrdua de la *de* en *dantell* contrària les lleis lingüístiques propose que la seua caiguda podria vindre provocada per la confluència amb el genitiu. El cas genitiu indica una relació, principalment de possessió, entre el substantiu en genitiu i un altre substantiu. En un sentit més general, aquesta relació pot

ser de 'pertànyer a', 'ésser creat a partir de' o 'derivat de'. Aquesta relació se sol expressar per mitjà de la preposició «de» en català. En diversos documents hom troba de manera reiterada el genitiu del llatí vulgar *xucharis*: "Del riu *de* Xúquer" o "riu *de* Xúquer" (PERIS, 2020: 679), que donaria en parlar reiterades *de*: "l'assut del dantell del riu de Xúquer".

Una altra possible solució, suggerida pel company en estudis toponímics Vicent Bellver, és que el *dentell* o *dantell* manat fer per Jaume I per desviar l'aigua del riu Xúquer per a la Séquia Nova, té el seu equivalent àrab en el substantiu *assut*. Aquesta doble denominació - tot i que amb diferents significats: l'assut és un obstacle fet amb elements naturals (pedres, brossa, canyes,...) mentre que el dantell és producte de la tecnologia evolucionada del segle XIII (un conjunt de daus amb els seus portells) - generaria un *tautotopònim*, designació composta referida a un lloc, sovint un accident geogràfic, en què almenys dos dels constituents repeteixen un mateix significat genèric, generalment expressat amb formes lingüístiques procedents de llengües diferents. Terme que trobem en altres llengües: *topónimo tautológico* (espanyol), *toponyme pléonastique* (francés), *tautological place name* o *tautological toponym* (anglès). Exemples de tautotopònim: *vall d'Aran* (Aran, d'origen basc, vol dir 'vall'), *desert del Sàhara* (Sàhara, d'origen àrab, vol dir 'desert'), *salt de Sallent* (Sallent és un derivat de *sallir*, del llatí *SALIRE*, que significa 'saltar'), *Puente de Alcántara* (Alcántara, d'origen àrab, significa 'pont'), *Río Flumen* (FLUMEN, en llatí significa 'riu'). A propòsit del neologisme tautotopònim, aplicat al camp de la toponímia, resulta interessant saber que el *termcat. cat* abans d'acceptar-lo va descartar la forma *tautopònim* (amb haplologia de la síl·laba intermèdia *to* de *tauto(to)pònim*). Haplologia és la reducció anòmala d'una o de dues articulacions semblants o repetides, com ara *al-lergen* per *al-lergogen*, *idolatria* en lloc de *idololatria*. La paraula *àmfora* (del grec homèric *amphiphora* 'que es porta d'ambdós costats') és una de les haplologies més antigues conegudes.

En el nostre cas, el sintagma nominal per designar el lloc on començava la Séquia Nova, "*l'assut* (locatiu) *del dantell* (genitiu)", expressat amb formes lingüístiques procedents de

llengües diferents, un locatiu àrab complementat amb un genitiu occità, donaria el tautotopònim “l’assut d’Antella”. Per assimilació amb altres sèquies valencianes (*Andarella, Mahuella, Rovella, Vistabella, Xirivella, ...*). El genitiu acabaria per desenvolupar una /a/ paragògica ‘dantella’ i l’al·literació entre la preposició *de* i el substantiu feminitzat provocaria la consegüent haplogogia: de dantella > d’antella.

En el *Diccionari General Occitan Cantalansa* (2002) a més de la forma *dentelh* (sobre la qual dóna l’exclusiva definició militar: “*merlet (obertura rectangulara dins una paret per tirar sus l’enemic)*”) trobem la forma “*dentalh: araire, cep d’araire*” (equivalent al nostre ‘forcat’).

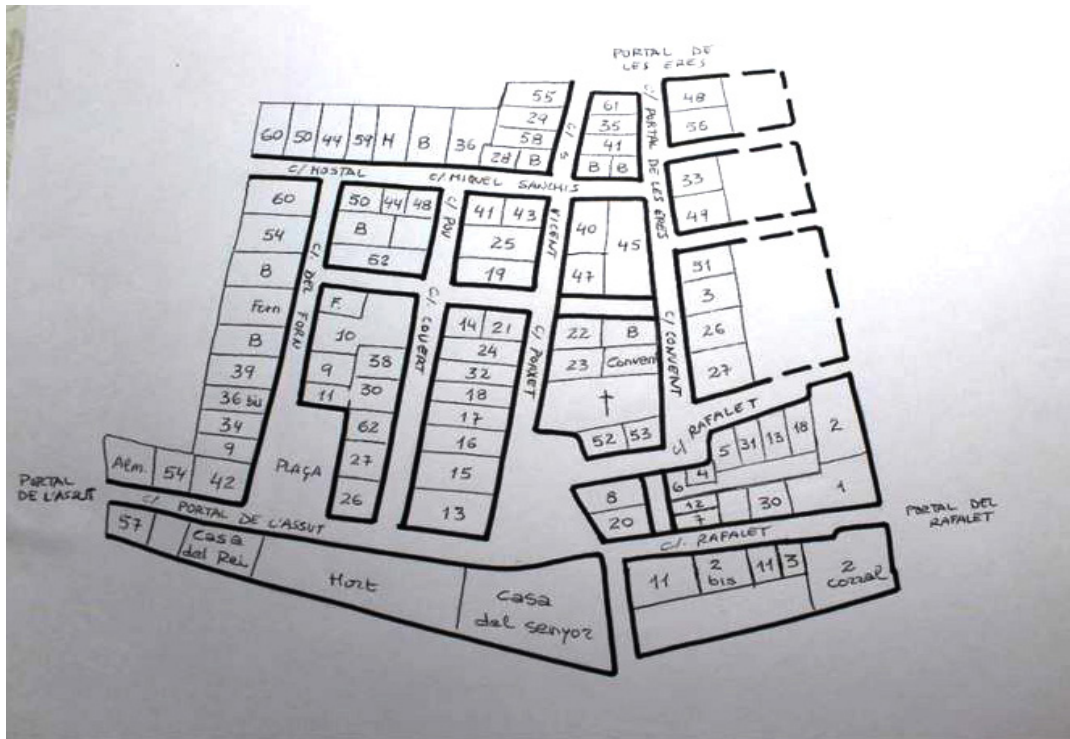
Quan pels voltants de 1.258 la Cancelleria Reial mana portar aigua per regar els horts de la ribera, ens diu que ha de ser una *séquia* que ha de començar a un *assut* i que la *séquia nova* manada feta pel *rei* passarà per *Alberic* per poder regar el terme d’*Alzira* en canvi,

de manera sorprenent, res no ens diu del lloc *concret* on es construirà l’assut del dantell. Absència que recolza la hipòtesi de Pablo Rodríguez expressada en el seu treball *Las torres Arabes de las Alquerías Valencianas*:

“*Todo parece indicar que la torre debió ser el origen poblacional de Antella, pues no han aparecido restos de épocas anteriores.*” (RODRÍGUEZ NAVARRO, 2018: 73).

La qüestió és que trobem una forma occitana /*dentel*/ amb lateral alveolar que passa al català medieval /*dantell*/ amb lateral palatal, amb el sentit de *dentat* (‘proveït de dents’, ‘conjunt de les dents d’una roda d’engranatge o d’una serra’), substantiu que ha quedat arrelat en el nostre regadiu tradicional, el qual proposa com l’origen del nostre topònim singular, provocat pels seus pobladors.

Mai no podrem tornar als camins passats com ens indica la metàfora d’Heràclit sobre el pas del temps a propòsit del riu: “*un home no es pot*

Antella, any 1617, segons Valerià Benetó. Arxiu notarial Castelló

banyar dos cops en el mateix riu". Tot flueix, res no s'està quiet.

No és possible contemplar els paisatges que van veure els ulls dels mariners fenicis i grecs, els dels legionaris romans i els torsimanyans àrabs, els de Jaume I i els seus cavallers, però ens és permès de restituir-lo mitjançant els mots gastats (*Xúquer, antina, antenat, algoleja, antoleja...*). Els noms oblidats ningú no els pot recordar. Antella no és un nom oblidat.

A hores d'ara, podem afirmar que el nostre topònim va ser originat per la construcció del

dantell per a la Séquia Nova d'Alzira a finals del XIII, que s'aferma durant la primera meitat del segle XIV i arrela al lloc que el va fer nàixer, on els humans empraren l'orografia per alterar el curs de l'aigua i contrafer el riu amb artefactes dels segles XII i XIII, que ja no serien els mateixos en el XV o el XVI, igual com la tecnologia del segle XXI ha fet obsoleta la del XX. Les coses canvien, el paisatge en surt modificat, i el llenguatge transformat. Els topònims, ancorats a un temps que mai no tornarà, en són les més de les vegades els únics testimonis.

BIBLIOGRAFIA:

CASANOVA, Emili (2004) *Toponímia d'origen antroponímic: el cas de Gavarda i altres*, in *Novi te ex nomine. Estudios filolòxics ofrecidos ao Prof. Dr. Dieter Kremer*, p. 407-416. A Coruña: Instituto da Lingua Galega.

COMBAS, Loís (2002) *Diccionari General Occitan Cantalansa*. Cunac: Edicions Cultura d'Oc.

COROMINES, Joan (2021) *Onomasticon Cataloniae*. Fundació Pere Corominés. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

ECO, Umberto (2015) *La búsqueda de la lengua perfecta*. Barcelona. Crítica.

ESTEVE i GÓMEZ, Francesc-Lluís. (1989) *El lèxic del reg a la vega de Xàtiva, la Costera*. Papers de la Costera, 6. p. 209-229. Xàtiva.

GUAL CAMARENA, Miguel. (1979) *Estudio histórico-geográfico sobre la Acequia Real del Júcar*. València: Diputació de València.

GUINOT, Enric (1998). *Els fundadors del Regne de València*. València: 3 i 4.

HERRERO, Joan F. (2022) *Cilim, el sarraí d'Antella*. Antella: Cilim Associació Cultural d'Antella.

LABERNIA i ESTELLER, Pere (1864) *Diccionari*.

MARTÍ i CASTELL, Joan (2001) *Els orígens de la llengua catalana*. Barcelona: Pòrtic.

PERIS ALBENTOSA, Tomàs (2020) *Enciclopèdia del Regadiu Històric Valencià*. València: Generalitat Valenciana.

RODRÍGUEZ NAVARRO, Pablo. (2018) *Las torres Árabes de las Alquerías Valencianas*. València: Tirant Humanidades.

TENA, Violeta (2023) *Aquells cognoms occitans tan nostrats*. Revista El Temps, núm. 2025. València.

TORRÓ, Josep (2009) *Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina (1269-1290)*. València: Universitat de València.

ARXIU CONSULTATS:

Catálogo del archivo de la Acequia Real del Júcar

<http://cival.avl.gva.es>

<http://cronistadeantella.blogspot.com/>

<http://ducange.enc.sorbonne.fr/>

<http://www.ign.es/iberpix/visor>

<https://dcbv.iec.cat/>

<https://fallers.es/la-puerta-de-la-almoina/>

<https://tivenys.altanet.org/assut>

https://www.chj.es/es-es/ciudadano/libros/Captulos/La%20presa%20de%20Tous/02_Capitulo_01.pdf

<https://www.onomastica.cat/onomastica/recursos-en-linea/> En particular, la pàgina sobre mapes del passat:

<https://www.oldmapsonline.org/>

<https://www.youtube.com/watch?v=XyGoTflxy9E> (Daniel CLIMENT, 2023)